

Ferdinandy György

Chica

Trópusi lány

1.

Az ültetvény

Emlékszem, egy ilyen kis nehezen gombolható, kék ruhám volt. New Yorkba mentünk, én és a mamám. A repülőtérré elkísért az egész család, a két testvérem és a nővéreim, nagydada, rengeteg ember, nem is emlékszem mindenkire. Ott ácsorogtak az épület tetején, az egész csapat. Apám egy kicsit távolabb állt, nem tudom, hogy nézett-e egyáltalán. Azután a gép felemelkedett.

New Yorkról kevés emlékem van. Rokonoknál éltünk, a mamám dolgozni járt, azt hiszem éjjel, mert reggel mindig együtt vártuk a postát. Nem emlékszem az Államokra. Egyszer kint felejtettek a parkban, egész nap egyedül játszottam. Nem sírtam, nem hiszem.

Azután visszajöttünk Puerto Ricóba. A mamám a szomszédoknak adta a holminkat, a sálamat és a bakancsomat, azt mondta, hogy többé nem lesz szükségünk ezekre a vacakokra, mindent elosztogattott.

Az utazás olyan volt, mint egy ünnep. Éjjel indultunk és hajnalban érkeztünk haza. Ezek az éjjeli járatokon sok portorikói utazik. Férfiak, nők és rengeteg kölyök. Valahol mindig bőg egy gyerek. Hosszú az út, de olyan olcsó, hogy nem szolgál fel semmit a személyzet. Amint felemelkedik a gép, a férfiak előveszik a rumosüveget. Azután énekelnek egész úton. A *tyuárdesszek* amerikaiak, végig se mernek menni az ülések között.

Mondom, hajnalban érkeztünk. Sokáig vártunk bent a kabinban, útközben meghalt valaki, a mamám nem engedte, hogy megnézzem, senki se hagyhatta el a helyét. Amikor végre elengedtek, kint már süttött a nap.

Így kezdődött ez a visszaköltözés.

Apám nem várt minket, közös-taxira, publicóra szálltunk, egész nap utaztunk. Emlékszem, fenn a hegyekben felfordult a gyomrom, meg kellett állnunk. Apám nem élt egyedül, egy lány volt vele. Amikor megláttak minket, bezárkóztak a szobába.

A mamámnak volt egy pisztolya, itt, a fűzőjében tartotta, megfenyegette őket. Akkor apám előjött ezzel a nővel, összepakolták az ágyneműt, ránk se néztek, elvitték még a sparheltet is.

A mű könyv alakban 2006 Könyvhetén jelenik meg a Hét Krajcár Kiadónál – a szerző 30 felvételével, Pécsi Györgyi utószavával.

A ház üres maradt utánuk, erre jól emlékszem, egészen üres. A szomszédok adtak kölcsön egy ágyat, de ez már csak másnap volt. Feljelentették az apámat is, de azután felénk se néztek. Éppen hogy köszöntek nekünk.

A mamám egy vendéglőben dolgozott, egyedül maradtam. Félttem. A cukorgyár zajos, nem is annyira nappal, de éjszaka állandóan fúj és sóhajtozik.

Mielőtt elment dolgozni, a mamám harisnyákból kötelet font, és így, a bokámnál fogva az ágyhoz kötözték. A szomszédok néha benéztek, de nem sokat törődtek velem. Sokat sírtam. Játszani? Nem, eszembe se jutott. A szobában sötét volt, nem lehetett nyitva tartani az ablakot.

A Telep a tengerparton van, de hogy fürödni jártunk volna, arra nem emlékezem. Azt se tudom, hogy vezet-e valami út a vízhez a homokbuckák között. Ahhoz át kellett volna vágni a gyáron. Mondom, nem volt szokás. Senki se járt fürödni a Telepen.

Nem emlékszem, hogy valaha is beszéltem volna apámmal. Egyszer, miközben kifestette a konyhát, felkapott, és megcsókolta az arcomat. Egy másik alkalommal pedig megvert. Aludt, én pedig felmásztam a létrára, és nem mertem lejönni. A nadrágszíjával ütött meg, lett egy ilyen seb a nyakamon. A mamám védett. A mamám csak fent voltam a létra tetején, hangosan imádkozott. Utána sokáig veszekedtek. Nagyon mérges volt, ha felébresztették, amikor aludt.

A Telep nem város, és nem vidék. A Telep nem hasonlít semmire sem. Egy apró fehér faházban élünk, a lépcsőnek hat foka van a bejárat előtt. Bent szoba, konyha. A Telepen minden ház ilyen.

Az udvarban citromfa meg banán. És mindenütt a homok. Az út fel-le kanyarog a házak között, a miénk egy mélyedésben van, régen nagynak láttam, de most már egészen kicsiny. Meg se mozdul benne a levegő, még éjszaka sem.

Beljebb, az ültetvényeken túl, van egy falu, a *Coqui*. Lehet úgy félóránnyira gyalog. Szombaton este odajárnak a férfiak. Tele van kocsmákkal, lokálokkal, rossz hírű helyekkel. A *publicók* ott állnak meg előttünk; a sövény alatt a részekek mindenfélét mondanak, a lányok egymásba kapaszkodnak és gyorsabban szedik a lábukat.

A Telepen csend van és nyugalom. A mamámnak volt egy kecskéje, *Vaca* és a gidája, *Felton*. Lett még két másik kiskecske is, de nem emlékszem, minek nevezte el őket a mama.

Nekem volt egy macskám, koromfekete, mint az éjszaka. Egyszer a testvéreim bele-mártották a sárga festékbe, attól fogva sárga maradt. Azután megcsípte egy százlábú, és elpusztult szegény. A testvéreimmel sokat veszekedtünk emiatt.

Amíg apám velünk volt, senki se járt be hozzánk. Mindenki félt tőle, annyira más volt mint a többiek. Most már hat gyereke van a másikkal. Egy kicsit messzebb laknak, amikor elmegyek előttük, kiabálnak: *Chica, Chica!* Ők ismernek, de én nem ismerem őket. Még csak nem is a féltestvéreim, mert az apámat átküldte Luisianába a gyár, és a felesége más férfiakkal járkált. A hatból alig van kettő, aki hasonlítana rá.

Apa a mama második férje volt. Amikor elment, a mamám letérdelt és megesküdött rá, hogy embert nevel belőlünk. Hogy nem leszünk soha koldusok.

Apám járhatott volna iskolába, a szülei jómódban éltek, volt házuk és volt valami kis földjük is. Nem szerették a mamámat, merthogy a fiuk fehér volt, ő pedig sötétebb bőrű, olyan, mint én vagyok.

Ha az apámról beszélek, azt mondom: a férfi, akiről azt mondják, hogy az apám. Amikor elment, anya harminckét éves volt, a másik meg éppen a fele. A mamám azt szokta mondani, hogy elvesztette a fejét. Megboszorkányozta az a lány. Követte. Mi mást tehetett.

Szobafestő volt. Fogalmam sincs, hogy most mit csinál. Tudni sem akarom. Felfordul a gyomrom a friss festék szagától. Ezt érzem, valahányszor rá gondolok.

*

Két testvérem és két nővérem van, én vagyok az utolsó. A nővéreimnek már udvarlói voltak, amikor járni kezdtem. Ők mostak, vasaltak, és ők mentek vízért. Én pedig néztem őket. Nem nagyon emlékszem ezekre az időkre, hamarosan el is mentek hazulról, egészen fiatalon. Egyszer a mamám kiküldött, hogy szemmel tartsam őket. Egy kis téren ültek, a sötétben. Láttam mindent, amit a fiúkkal csináltak.

Amikor megmondtam otthon, a mamám elkapta és mindennek elmondta őket. Muszáj volt neki, a Telepen mindenki ismeri egymást. Nem szerettem a nővéreimet. Amikor férjhez mentek, nem láttam többé őket. Otthagyták a Telepet.

A testvéreimmel jobban kijöttem, a kisebbikkel különösen. Most már ők is megnősültek. Az ültetvényeken így van. A fiúk tizenkét éves korukban állnak munkába. Tíz centet kapnak, ők szedik össze a szalmát, míg a férfiak megrakják a szekeret. Később húszat, amikor már ők vezetik az ökröket. Mire elég erősek, hogy felemeljék a *machetét*, mehetnek nádat vágni. Ettől fogva megnősülhetnek. Ezentúl ez lesz az életük.

Néha felveszi őket a boltjába egy rokon, rizst és dohányt árulnak, gyökereket és házi rumot. Megtanulják. De ez egy nagy szerencse. Ritkán fordul elő.

Régen nem volt sok idő a szórakozásra. Most pedig még az egészen nagy gyerekek is! Míg várom a *publicót*, elnézem őket. *Mistert* játszanak. Akit így hívnak, nevet ad a többieknek, azután parancsolgat nekik. *Mister* azt mondja, járj! *Mister* azt mondja, szaladj! Vagy táncolj, ne vess, ugrálj, mit tudom én. Aki hallja a nevét, ugrik. Ha lassú, kiesik. Nem valami intelligens játék, de hát régen az volt a jó, ha az ember engedelmeskedni tudott.

Amikor nagyok lesznek, a fiúk szerencsejátékokat játszanak. Lóverseny, kakasviadal. Lottó, sorsjegyek. De ehhez már át kell menniük a szomszéd faluba. Ott pedig meglopják őket, átverik. Mégis mindig újra mennek, minden hét végén átviszik a fizetésüket.

A testvéreimnek volt egy másik játékuk is. Letettek egy tojást a homokba úgy, hogy csak a hegye látszott. Aztán tízet léptek, és húztak egy vonalat. Onnan dobálták. Minden dobás egy centbe került, és fél dollárt nyert, aki eltörte a tojásukat. „Követ árulni” jó üzlet volt. Persze kellett egy kis pénz az induláshoz, no meg a tojás, hogy fogadhassanak.

Nem volt könnyű dolog célbatalálni, az új játékosoknak járt általában egy ingyen dobás. Ha eltöröd, fizeted! – mondták nekik. Egyszer, emlékszem, a testvéremnek volt egy tojása, amit senki se tudott eltalálni. Egy ilyen bűvös tojás, amivel annyi pénzt nyert, hogy lassan már senki se akart vele játszani. És akkor, egy éjjel, amikor hazajött a mamám, olyan éhes volt, hogy csinált belőle magának egy lágytojást. A testvérem nem szólt egy szót sem. De soha többé nem lett annyi pénze. Elhagyta a szerencse szegényt.

Múltak az évek, és ő, a mamám, csak dolgozott. Először felszolgált, de azután kiöregedett. A fiatalok jobban vonzzák a vendégeket. Akkor felvette őt a gyár, vágta a nádat *zafra*, aratás idején.

Hát igen. A melasz először fekete, és fekete a cukor is. Ezt elküldik egy másik finomítóba, ahol tovább tisztítják, amíg csak fehér nem lesz egészen. Ahhoz, hogy megtisztuljon, még a cukornak is fehérré kell válnia.

Nehéz munka volt, a mama mindig hullafáradtan jött haza. Én meg éjjel-nappal vártam őt, soha nem tudtam, hogy mikor érkezik. Éjfélkor megszólalt a sziréna, majd megint, a kisvasút zötyögése, és a csend. Azután újra elkezdtek vonítani a kutyák.

Később otthon maradt. Ő mosta ki a munkások holmiját, főzött, enni adott nekik. Majd megint visszament a gyárba. Most már csak a *zafra* idején dolgozik. Elmúlt negyvenéves, megöregedett. Üldögél, lesi a kisvonatot, leereszti a sorompót, ha szerelvény közeleg. Van egy kis kuckója, két ablak meg egy szék, lesi, hogy jön-e már a vonat.

Nézem a gyerekkoromat, és nem látok csak bajokat. Mama az egyetlen jó emlékem. Mindig kedves volt és szelíd, szerettem vele lenni. Emlékszem, a térdére ültetett és dör-

mögve beszélt hozzám, miközben kereste a hajamban a tetveket. „Szűzanyám, milyen nagy!” – kiáltott fel néha. Egy *caco macaco!* Így mondta, nem tudom, hogyan jutott eszembe, amikor tetves voltam, egészen kicsi lehettem... És erről a *caco macacó*ról ma sem tudom, hogy mit jelent.

Szegények voltunk, de nem szegényebbek, mint a többiek. Végül is szilárd cölöpökön álló házakban éltünk, ahová nem esett be az eső és nem jöttek be az állatok. Bútorunk nemigen volt, függőágyban vagy matracon aludtunk. Volt aki New Yorkból hozatott bútorokat, azután a *polilla destructora* megette őket néhány hónap alatt.

A szobában volt egy fekete láda, ez volt az asztal. Meg egy akasztó, a ruhámnak. Ennyi az egész. A konyhában állt egy igazi asztal is, de mi nem szoktunk odaülni. Mindenki a maga sarkában evett, a lépcsőn meg az ablak peremén. Olyasmi se volt, hogy vacsora vagy ebéd. Aki megéhezett, mindig talált magának valamit.

Reggel kávét ittunk. Délben zöld banánt főzött a mamám, kukoricaprószát, édesgyökeret. Este pedig mindig rizses babot. Néha leölt egy csirkét, vagy hozott *Coquí*ból sózott halat. A fiúk rákra vadásztak, és a mangó vadon termett egész év alatt.

Ma már csak a konzerveket ismerik az emberek, pedig el sem tudják olvasni rajtuk az angol szöveget. A nagyáruházakban minden olcsóbb, mint ami kint a földeken terem. A narancsot is külföldről szállítják. Úgy látszik, ez a haladás. Még a havat is behozzák, csak úgy, repülőn. Hadd hógolyózzanak a gyerekek!

Régen a parfümöket is házilag állították elő. Most már nem értenek hozzá, csak az öregek. Narancsvirágból, jázminból „angyalvizet”, tojáshéjból púdert, citromból kenőcsöt készítenek. A kókuszolaj simává teszi a haját, mit tudom én. Amikor kicsi voltam, én is bekentem magam vele. Még az első májusi esőben is megmosakodtam, hogy egész évben üde arcszínem legyen.

*

Szent Iván éjszakáján a lányok három babszemét dugnak a párnájuk alá. Az egyiket meghámozzák, a másikat csak félig, és héjastól teszik el a harmadikat. Ha reggel a csupaszat húzzák ki, szegény ember lesz a férjük, és így tovább. Nem vagyok babonás, de ezt minden lány évről évre így teszi.

Szilveszter éjjel pedig egy marék rizst dob ki az utcára az ember, hogy az új évben ne szenvedjen hiányt semmiben.

A mamám azt mondja, hogy ha a békák brekegnek a fák alatt, akkor elpusztulnak a csirkék. Meg hogy aki meg akar szabadulni a hivatlan vendégektől, az átteszi a seprőt egy másik sarokba. Én nem hiszek ezekben a babonákban. A szellemekben sem. Tudom persze, hogy léteznek, de hinni bennük? Azt azért nem.

Mama médium. Még egészen kicsi voltam, amikor észrevettem. Az udvar végében volt egy sufni. Aznap sokan voltak nálunk, megfélekeztek rólam, oda bújtam el.

És meglestem a mamát. Az arcát a kezébe temette, és olyan furcsa hangon beszélt. Azt hittem, hogy sír: nagyon megijedtem. Hirtelen felállt, tett néhány lépést, az egész teste remegett. Azután összeesett.

Elkezdtem kiabálni. Egy asszony a karjaiba vett és megvigasztalt. Később megszoktam az ilyen jeleneteket. Az emberek eljönnek hozzá, és ő beszél nekik.

Volt egy fiú, akit azzal vádoltak, hogy feltört egy üzletet. Nem tudta, hogyan védekezzen, a mamám segített neki. Máskor egy férfi, akit elhagyott a felesége... nem tudom, mit csinál velük. Beszél hozzájuk, sokáig. Amikor elmennek, jobban érzik magukat.

A szobájában van egy oltár, fehér lepedővel letakarva, egy pohár víz, és egy piros virág. Nem kell neki ajándék, a népek pénzt kínálnak, de ő nem fogadja el. A szellemek – mondogatja – nem engedik, hogy kihasználják őket a médiumok.

Nekem nem tetszenek ezek a mesterkedések. De hát végül is nincsen jogom beleszólni. Ha nem akarom megbántani őt, nem mondhatom meg a véleményemet.

Vannak jó szellemek és vannak gonoszak. Ő csak a jókkal foglalkozik. Egyszer eljött hozzá egy nagyon gazdag asszony, és egy egész kosár pénzt hozott. Úgy hallottam – mondta a mamának –, hogy maga jól dolgozik. A férje halász volt, ő pedig azt akarta, hogy forduljon fel a hajó. És kirakta a kosárból a bankjegyeket.

A mamám nagyon megharagudott. Az egyetlen lény, akit gyűlölök – kiabálta –, a nő, aki elrabolta a férjemet. De még neki sem ártottam soha!

Mindenütt vannak varázslók az ültetvényeken. Még az olyan kis helyeken is, mint a *Coqui*. *Pancho Mascota*, az egyik leghűresebb, éppen ott lakik.

Pancho Mascota vagyok, lakhelyem a Coqui.

Vadnövényekkel dolgozom, mérgelem a moraviví!

Minden gyerek ismeri ezt a verset, még azok is, akik soha nem jártak itt a déli partokon.

Az emberek nem sokat tudnak a mágiáról, a legtöbben csak azt, hogy egy varázsló alulról égeti a gyertyát, és fordítva mondja el az imádságokat. Nem is hisznek bennük igazán, éppen csak a gyerekek csuklójára kapcsolnak egy amulettet, egy zsettláncot, hogy megvédjék őket a szemmelveréstől. És még ezt is csak azért, hogy bebiztosítsák magukat.

Pedig a mágia sokkal komplikáltabb dolog. Egy igazi varázslónak szobája és oltára van. Asztal, lepedők, fehérek vagy feketék, aszerint, hogy segíteni akar vagy ártani, hogy fehér vagy fekete a mágia. Kell neki egy palackkal hét templom szenteltvizéből, egy csokor *ventecommigo*, gyerevelem-virág, ami odacsalogatja a szeretett személyt. És még mit tudom én, mi minden. Mindez ma már nem titok, a gyógyfűszer-kereskedőknél bárki beszerezheti.

Leginkább az elhagyott szeretőkkel foglalkoznak. Ami engem illet, soha nem kértem ki a tanácsukat, de a barátnőim igen, és használt is nekik. Segített nekik legyőzni a féltékenységüket.

A varázslónál sokan vannak. Mindenkinek ki kell várni a sorát, sorsszámokat osztogat. Nagyon fontos emberek. Van olyan hely, ahol a beleegyezésük nélkül nem történhet semmi.

A módszereikről nem sokat tudok. Soha nem láttam őket a Telepen, különben is, éjjel történik a dolog. De városban mindennapos a mágia. Annak idején New Yorkban el kellett költöznünk a latin negyedből egy ilyen boszorkányság miatt.

Ez pedig így történt: rossz szomszédaink jöttek, gőgösen, foghegyről beszéltek a mamával. A bérház udvarában minden családnak van egy kertje, legalábbis azoknak, akik a földszinten laktak. A szomszédoknak nagy gyerekeik voltak, és csak egy rács választott el tőlük. Én még egészen kicsi lehettem, de volt már sálam, kesztyűm, jól emlékszem rá, ámbar az is lehet, hogy csak a mamám mesélte nekem.

Egy szó mint száz, ezek a gyerekek soha nem hívtak át játszani. Mindenfélet kiabáltak. Pedig portorikóiak voltak ők is, de egészen mások, még a beszédük sem olyan. Hát egy nap találtam egy rongybabát, egészen piszkosat. Nem törődtem vele, valamelyik emelet-ről eshetett le, különben se szoktam játszani.

De a szomszédok azonnal elkezdtek sápitózni. Hogy az övük volt, és hogy elloptam tőlük a babát. Amikor a mamám hazajött, eldugtam az ágyamban. Aznap éjjel a babával aludtam, gyantaillata volt, egészen megszerettem. Másnap, amikor a mamám elment, egy kötőtűvel kinyitottam a hasát. Hát a fűrészpor azonnal elkezdett folyni belőle. Én meg kimentem az udvarba, és úgy ahogy volt, a tűvel együtt, átdobtam a rácson.

Így kezdődött a dolog. Este a szomszédok meglesték a mamámat, mindenki kiabált, talán még verekedtek is. A mama egészen kócos volt, amikor bejött. Kifaggatott, nagyon haragudott rám, én meg mindent bevallottam neki. A szomszédok azt állították, hogy megrontottuk őket.

Azután megnyugodtak. Egy ideig csend volt, a gyerekek ki se jöttek játszani. Amíg egy nap a mamám friss földet talált az udvarunkban, a lépcső alatt. Szó nélkül kézen fogott, a nyakamba tekerte a sálát, és elmentünk egy rokon bácsihoz.

Később visszajöttünk, azt hiszem, hogy bácsinál nem volt hely. Különben is, időközben elmúlt a veszély. Ez minden, amire emlékszem. A többit a mamám mesélte, amikor már iskolába jártam, és újra itt éltünk az ültetvényeken.

Tehát, a bácsikánk azt tanácsolta, hogy forduljunk egy varázslóhoz. Azt mondta, hogy szembe kell szállni a rontással. Adott pénzt a mamámnak, ő pedig nekilátott.

Akármilyen hihetetlen, ezek a szomszédok el akartak minket tenni láb alól. Lelopták a mamám ruháját a szárítókötélről, bábút csináltak belőle, átszurkálták tűkkel, azután holdfogyatkozáskor bemásztak a kertünkbe és eltemették. Az áldozat elsorvad, miközben a báb megrohad. Elviszi a tüdőbaj a varázslat után.

Azám, de a mi varázslónk is munkához látott. Sok pénzünkbe került, mert először körül kellett néznie a hullaházban, keresnie kellett egy halottat, akinél még nem vált teljesen külön a test meg a lélek. Csak napokkal később sikerült egy kiábrándult lelket vennie, aki hajlandó volt segíteni neki.

Azután a következő holdfogyatkozáskor átjött az udvarunkba, mindent felforgatott, és tényleg megtalálta a bábút, amit eltemettek a szomszédaink. Megnyugodhattunk, a rontásnak vége lett.

Nem voltam boldog New Yorkban, és gondolom, a mamám sem lehetett. Nemsokára hazajöttünk Piuerto Ricóba, és itt gyorsan elfelejtettem, ami odaát az én hibámból történt vele és velem.

2.

A város

Az iskolával új élet kezdődik. Ó, de szerettem iskolába járni! Az ember megkapja az első pár cipőjét, minden család kap egy ilyen utalványt, amivel megveheti. A fiúk nyakkendőt kötnek, felveszik az első hosszúnadrágjukat. Az egyenruhájában büszkén feszít minden gyerek. A nagylányok befonják a kicsik haját, a kislányok olyanok, mintha antennák meredeznének a fejükön. Mindenki sokat nevet az első iskolanapon, még akkor is, ha a cipő feltöri a lábát. Olyan vicces, hogy mindenki biceg!

A fiúk általában hat évig maradnak, azután unatkozni kezdenek. Elmennek dolgozni, egyik a másik után. A lányok már előbb abbahagyják: negyedik után elkezdenek hasznos dolgokkal foglalkozni, nem vesztegetik tanulással az idejüket. Otthon maradnak, mosni, vasalni. Őrzik a kistestvéreiket.

A szülők szemmel tartják őket. Hímek között vannak az iskolában, szerelembe eshetnek, és ebből nem kérnek a családok, azonnal kivesszik az iskolából, ha egy fiúval látják valamelyiket.

A mamám azt akarta, hogy tanuljak. Ő volt az egyetlen a barátnőim szülei között. Nekik az iskola csak addig volt jó, amíg nem tudtak otthon segíteni a gyerekek. De a lelke mélyén még a mamám is ellene volt a sulinak. Például, volt egy angol szakkör, én pedig szerettem az angolt, be akartam iratkozni. Amikor megtudta, rám kiabált: – Micsoda marhaság! Minek iratkoznál be, ha még csak nem is kapsz rá jegyet?!

Mindenki így gondolkozik. Aki el szeretne érni valamit, magára marad.

Az, hogy tanulni nem érdemes, jól látható még a reklámokon is. Az Esso plakátján annak a kisöregnek könyv van a hóna alatt. A tigris pedig kiüti.

A Telepen volt egy kilencosztályos iskola. Elsőben egy kis öregasszony lett a tanítóm. Szelíd volt és türelmes: az első hónap végén már olvastam. Jól tanultam, harmadiktól kezdve kaptam valami tanulmányi segélyt. De kívülről soha nem akartam bebiflázni a dolgokat.

Másodikban aztán jött egy új tanító. Egy *blanquito*, egy ilyen gonosz fehér, aki élvezte, ha egy gyerek sírva fakad. Vonalzóval csépelte, és ha valakinek piszkos volt a körme, hazazavarta. Azután végül is őt küldték haza. Elmondom ezt az esetet:

Ahogy múlt az idő, egyre kevésbé féltünk tőle. A nagyobb lányokkal nem is volt olyan szigorú, és mindig nézte őket a pad alatt. Annyira, hogy az első sorokban a *muchachák* nem tudták, hogyan húzzák a térdükre a szoknyájukat.

Amikor kihívta olvasni őket, állandóan fogdosta a lábukat az asztal alatt. „Gyerünk, *negrita!* – mondogatta, ha valamelyik megállt. Egy kicsit tovább, csak még egy egészen kicsit!”

Azután beleszeretett egy lányba, és attól fogva mindig csak azzal beszélgetett. Egy délután, amikor szokásuk szerint bezárkóztak az osztályterembe, rajtuk ütöttek. A *blanquito* nem akarta kinyitni, és akkor rájuk törték az ajtót a férfiak.

Emlékszem, aznap vihar közeledett, sötét volt, és megállt a levegő a szigeten. A férfiak bejöttek a földekről, beszélgettek az ajtókat és az ablakokat.

Azután lett valami nagy kiabálás. A tanítót meg a lányt egy nagy papirosba csavarták. Nyilván az Egyesült Államok térképébe, mert azt a térképet többé senki se találta meg. Fogalmam se volt róla, hogy mi történt, de hát nagy baj ugye nem lehetett, mert a lányt még aznap hazaküldték. Abban az évben nem volt több tanítónk a Telepen.

A városba a mamám vitt be először. Nem volt cipóm, elvitt *Guayamába*, és vett nekem.

Azt hiszem, elveszíthette az utalványt, mert a cipőmet nem akarták kiadni. Annál jobb! – mondta a mamám. Nem fog többé iskolába járni. Nem kell többé iskolába járnia! Nagyon megijedtem, de azután végül is megoldódott a dolog.

A városban egészen elszédültem. Mennyi autó, micsoda zaj és micsoda tömeg! A házak olyan nagyok voltak, mint a gyár. És hát körös-körül, mindenütt a hegyek.

Dundi gyerek voltam, félnék, nem valami szép. Pedig a mama remek asszony: magas, barna, finom arcú. A csípője széles, a lábszárai húsosak, a haja pedig majdnem egészen sima. Apám is szép ember volt: fehér bőrű, bajuszos, egyenes orr és keskeny ajak. A nővéreimnek jó hajuk van, apánktól örökölték. A testvérem apánktól örökölte az arcát, de anyánktól a haját. Anyánk göndör fűrtjeiből nekem is jutott, *beauty*-ba kell járnom, hogy kifésüljek nekem.

A göndör hajnak több fokozata van. A *quinqui* simább, mint a *chonchi*, és így tovább, egészen a merev, mint mondják, a halott hajig. Mindenki sima haját szeretne: fésüli, préseli, bekeni mindenféle kenőccsel. A fiúk nejlonharisnyát húznak a fejükre, de a lányok ezt ugye mégsem tehetik.

A fekete bőrre azt mondják: *moreno*, barna, és *prieto*, ha nagyon sötét. A fehérek *proflírozottak*, ami azt jelenti, hogy finom arcvonásúak. A lapos orr neve *chata*. A keskeny, vékony ajkak a *bemba*, a vastag, húsos száj ellentétei.

Mindenki többre tartja a feketéknél a fehéreket. Úgy képezem, hogy az anyám örült, hogy nála fehérebbhez mehetett. A feketékről azt tartják, hogy forróvérűek. És hogy ellenállóbb a bőrük: a fehéreknél lassabban öregsznek. A fehér nők törékenyek. Ami a mamát illeti, ő szegény nem tartott sokáig: fáradt és kövér lett néhány év alatt.

Azután itt vannak a félvérek, a *jabadosok*. Ezek rosszabbak, mint a feketék, semmilyen fajhoz sem tartoznak, egészen elkorcsosultak a szerencsétlenek.

Az iskolában a legtöbb lánynak *noviája*, vőlegénye van. Én egy ötödikes menyasszonya lettem. Küldött egy levelet, nem mert megszólítani, én meg válaszoltam neki, hogy jó,

ugyanazon a papíron. A fiúk bókákat súgnak a lányok fülébe, nekem egyszer azt mondták, hogy olyan szép vagyok, mint egy színes matrica. Az ember azt feleli: köszönöm, vagy úgy tesz, mintha nem hallotta volna meg.

Az én vőlegényem mindennap hozott öt fillért az iskolába. Süvegcsukrot vett belőle az épület mögött. A cukrot mindig nekem adta, nem tartotta meg csak a süveget.

De hát ez csak olyan gyerekes butaság volt. Rég elvesztettem szem elől az első vőlegényemet. Magasabb lettem, mint ő, azután elkerültem a Telepről, véglegesen.

*

Egyelőre úgy tűnt, hogy ez a nap sohasem jön el. Tizennégy éves voltam, amikor a mamám végre-valahára beíratott a gimnáziumba. Attól kezdve minden reggel felszálltam a buszra, és bementem a városba. Alig húszperces út volt, de én boldog voltam. Úgy éreztem, hogy szabad vagyok.

Guayamában minden jól kezdődött. Jó tanuló voltam, pedig a középiskola, a *High*, egészen más, mint a régi sulim. Mindenféle tantárgyak voltak, és mindegyiket más és más tanár tanította. Még franciául is tanultunk, pedig az aztán egy komplikált nyelv, mondhatom! Rájöttem, hogy az ültetvényen mindig is használtunk francia szavakat. A Telepen *madamának* hívják a kártyavető öregasszonyokat, és az öregek még ma is *missiét* mondanak mister helyett.

Engem mindig vonzottak a hegyek. A második félévben nekiláttunk Juanitával, egy barátnőmmel, hogy felfedezzük, mi van odafent.

Nem mentünk be az órákra, buszra költöttük a zsebpénzünket. Sok mindent láttunk. Fent a hegyekben olyan keskeny az út, hogy ha valami jön szemben, a busznak meg kell állnia.

Láttuk messze lent a lábunk alatt a tengert. A part sárga vonalát, a néma hullámokat. A víz felszíne ráncos volt egészen. A korallok mögött teljesen egybemosódott az égbolt meg a tenger. És végig a síkság egész hosszában a cukornád. A mi gyárunkból nem láttam csak a kéményt. Minden olyan kicsi volt, olyan apró, hogy elsírtam magam.

A hegyekben egészen mások az emberek. Sokkal világosabb bőrűek, még szőkék is vannak közöttük, de igazi, született szőkék, akik nem a *beauty*-ban veszítették el a színüket.

Elmentem egy temetésre is. A barátnőm bácsikája halt meg, őt virasztottuk. A ravatalozóban mindenki kedves volt velem, csak az özvegy nézett át a fejem felett. Juanita elmagyarázta, hogy egy fekete galamb hozta a halálhírt, odaszállt az ablak peremére, ezért zokogott annyira az özvegy, amikor észrevett.

A temetés után a család még kilenc napig együtt imádkozik. A fiataloknak ez már inkább csak szórakozás. Amint leszáll az éj, játszani kezdenek. Kártyáznak, vicceket mesélnek. Ehhez már hozzászóktam az iskolában is.

Fent a hegyekben éjjel hideg van, rummal, kávéval kínálja a gyászolókat a család. Mi egész éjjel kint maradtunk a fiúkkal. Ilyesmi szóba se jöhetett volna a Telepen. De itt fent a fiatalok számára a virasztás soha vissza nem térő alkalom.

Emlékszem, az osztályban nekem jött meg utoljára a havibajom. Tudtam, hogy mi az, beszélünk róla a házimunkaórán. Nagyon vártam, hogy én is nő legyek, mint a többiek. Pedig ezen a napon kis híján otthagytam a várost.

Ez pedig így történt: volt egy fiú az osztályban, aki kikezdett velem. Hol kacsingatott, hol pedig kinevetett. Pedig volt már neki menyasszonya, idevalósi lány, *Guayamába* való, mint ő maga is.

Azután egy nap összeveszték, és a fiú az én vőlegényem lett, az én *novióm*. Az eset nagy port vert fel a *High*-ban, mert a lány fehér volt, és sokkal szebb, mint én. Én ráadásul az ültetvényekről jöttem, a *nádból*.

Sok barátnőmet elvesztettem emiatt, a dolognak még a tanárok között is híre ment. Mi mégis kitartottunk ezzel a fiúval, kiültünk beszélgetni a térre, hogy lássanak. Ő volt az első, aki megkérte a kezemet, ami nem is olyan gyerekes dolog. Nem én lettem volna az első, aki tizennégy éves korában férjhez megy.

A bajt az egyik tanárnő okozta. Egy sovány, szemüveges. Már a vetélytársam is bele nyugodott, hogy veszített, de ez nem hagyott békén. Egészen rövid kis szoknyákban jártam (a mamám igazította meg az egyenruháimat), ez pedig nem hagyta abba a megjegyzéseket.

Amikor látta, hogy nem törődöm a célzásaival, behívatott. Ott, az irodájában azután nagyon gonosz lett, tolvajnak és piszkos négernek nevezett. Mindez azon a napon, amikor megkezdődtek a vérzéseim.

Egyenesen az orientációra szaladtam, de ott annyira sírtam, hogy nem tudtam elmondani, mi történt velem. A tanácsadónő hívatta ezt a tanárnőt, aki hamis volt, de olyan hamis... követelte, hogy menjek vissza az osztályába, azt állította, hogy szeret. Nemet mondtam, nem hagytam meggyőzni magam.

Kiültem a térre. A vőlegényem arra ment, látott, de nem jött oda. Felszálltam a buszra, jól megnéztem magamnak a várost, és megfogadtam, hogy nem teszem be ide többé a lábamat. Így lettem nővé egyetlen nap alatt.

Azt szokták mondani, hogy a szigeten nincsen fajgyűlölet, a fehérek és a feketék együtt élnek. De a keveredés önmagában semmit se jelent. Mindenki ismeri a versikét:

*„Ha egy fehér egy feketével ebédel,
Akkor tartozik neki az ebéddel,
De az is lehet,
Hogy a fekete fizet.”*

Mivelhogy nem erőszakos a rasszizmus, úgy lehet tenni, mintha nem venné észre az ember. Kedveskedve *negritának* hívják a fehérbőrű lányokat is, a fehérek és a feketék együtt utaznak a buszokon. De hány feketét láttál már egy bank pultja mögött?

Így aztán, hogy javítsanak a fajukon, *para mejorar la raza*, az emberek náluk világosabb bőrűekkel kötik össze az életüket. A gyerekeik fehérebbek lesznek, nem tehetnek szemrehányást a szüleiknek, ha később rájönnek, hogy még így is hátrányos helyzetűek.

Ez persze nem tetszik nekem, az emberi fajt nem úgy kellene nemesíteni, mint a jószágot. De hát értem én, hogy egy feketének az az egyetlen esélye, ha jól házasodik.

A Telepen még ma is mesélik az első amerikai intéző esetét. Ez egy ilyen kérges szívű agglagény volt, egyedül élt egy akkora házban, hogy aki nem ismerte jól, eltévedt... És akkor egy lány a fejébe vette, hogy elvéteti magát vele.

Úgy kezdte, hogy elszegődött hozzá. Amikor bekerült a házba, minden éjjel felöltöztette a seprőt. Mindig azokba a ruhákba, amiket másnap ő maga vett fel. Egy idő után elkezdett szöke gyerekeket szülni, egyiket a másik után. Mikor megöregedett, az intéző mind elismerte őket, és mielőtt meghalt, elvette feleségül a lányt.

Amikor kicsi voltam, nagyon szerettem, órákig elhallgattam ezt a történetet.

Ami engem illet, soha nem bántak rosszul velem. És Juana, a barátnőm majdnem teljesen fehér. Ezekről a dolgokról gyakran beszélünk vele. A nagymamája egészen sötét bőrű volt, de nem szerette a feketéket. Egy fehér földműveshez ment feleségül. Tizennégy fiúgyermeket szült, és az egyik nagyon sötét volt, koromfekete. Ez volt a barátnőm legkedvesebb bácsikája, őt virrasztottuk, amikor először mentem fel a hegyekbe. Mégis azt állította, hogy nem menne férjhez egy feketéhez. Már alig maradt néger vér az ereiben, nem akarta elveszíteni ezt az előnyt.

Amikor Északon élt, a fehéreknek *chicana* volt, latin, és a feketék számára – *beké*. Fehér telepes. Egyedül maradt, senkivel sem barátkozott. Az állította, hogy a feketék közönségesek, de én, ami engem illet, inkább vidámnak tartom őket. Nem olyan gondterheltek, mint a fehéreket.

Most, hogy egyetemre járunk, sokat táncolunk. Gyakran felkérlik őt a fekete fiúk. A fehér lányok általában nemet mondanak, de ő elmegy velük, szánalomból. Sajnálja a négereket.

Persze nem tartottam be a fogadalmamat. Visszamentem a városba két nap után. Még három évig hajnalban keltem, végigmentem a kisvonal töltésén, és vártam a buszt a *Coqui*-ban. Amikor kicsi voltam, tanító néni akartam lenni, de amint múltak az évek, ez az álom egyre távolodott.

Az osztályban férjhez mentek a lányok. Mások munkát találtak, és egyik napról a másikra nyomuk veszett. A tanárok évről évre ugyanazt ismételték, unatkoztam. A fiatalok eljegyezték egymást, szakítottak. Sokan kábítószereket szedtek, csak úgy, kíváncsiságból, a végében tük heverték a földön, és olyan éterszag terjengett, hogy majd kihánytam a belemet.

Én soha nem próbáltam. Pedig a szipózók, a *tecatok* ingyen adják az első adagot. Annál többre fog kerülni, ha megszokod.

Úgy éreztem, hogy csak vesztegetem az időmet a suliban. Elmentem volna bárhová. Dolgozni, férjhez menni, mit tudom én. Esti kurzusokra jártam, kozmetikus akartam lenni, nyáron egy fodrásznál voltam egy ideig.

Amikor újrakezdődött a tanítás, megszöktem. New Yorkba mentem. Tizenhat éves voltam, a rokonok kerekre nyitották a szemüket, amikor megálltam a kapuban.

Egy textilgyárban dolgoztak, minden nehézség nélkül bevitték engem is. Én vágtam le a szálakat, amik hosszabbak lettek, szóval, amik kiálltak. Kétszer mentem be. Első nap éppen csak megmutatták a műhelyeket, de másnap már dolgoztam is. A munkavezető kedves volt, és mivelhogy lemaradtam, megvárt a műszak után és segített. Azután, amikor már mindenki elment, beszorított a bálák közé és mindent végigcsinált velem. A harmadik napon jött egy levél a mamámtól, hogy megoperálták és nagyon beteg. A bácsikám berakott az első repülőbe. Így fejeződött be ez a kaland.

Az orvosok kivették a veséjét a mamámnak. Amikor meglátott, sírva fakadt. Elmondtam neki mindent, amit csak a *High*-ről gondolok. És hogy dolgozni akarok. Végül is ő győzött meg. Egyetlen évem volt hátra. Azt, hogy befejeztem a középiskolát, az anyukámnak köszönhetem.

Az utolsó hónapokban egyre gyakrabban az egyetemről beszéltek a lányok. Én nem is gondoltam rá, rossz jegyeim voltak, és úgy hírelt, hogy még a jó tanulóknak is nehéz bejutniuk. A mamám akarta, hogy mégiscsak próbálkozzam meg vele. Jobban volt már, újra dolgozott. Sokáig beszélt velem.

Így aztán felszálltunk a buszra, és elmentünk Cayey-be. Ezt az utat nem fogom egyhamar elfelejteni. A busz annyit kanyargott, hogy felfordult a gyomrunk mindjárt az elején. A sofőr pedig nem akart megállni.

Az út mentén árusok ácsorogtak, narancsot kínáltak, zöld banánt. Vettem egy citromot, ami állítólag megnyugtatja a gyomrot. Tíz centbe került, a gyümölcs drága, mert le kell menni érte a kikötőbe, és fel kell ide szállítani. Van boltos, aki egyenesen a bevásárlóközpontokban veszi meg, éppen csak leáztatja az árcédulát. Még így is jól jár: a városiak nem tudják, hogy a hegyekben már nincsen narancs, és nincsen aki leszedje, még ha lenne is. Minden hajón jön, a mezőgazdaságnak már jó ideje vége.

Teljesen kimerültünk, mire megérkeztünk. Pedig még csak most kezdődött el a nap. Az egyetem egy kicsit távolabb állt, az emberek *barakk*knak hívták, mert kaszárnya volt ere-

detileg. Az utcákon mindenütt férfiak ácsorogtak, sehol egy nő, az asszonyok a dohánygyárban csavarták a szivarokat. Mióta megszűnt a földművelés, a férfiak itt a hegyekben egytől egyig munkanélküliek. Régen a hadseregből éltek, de már ott is csak az asszonyok dolgoztak, és idővel annyira meggyökeresedett ez a szokás, hogy a katonaság után a dohánygyárba se vették fel csak az asszonyokat.

Keresztülmentünk ezeken a csoportokon, életemben nem láttam ennyi tökelütöttet és ennyi részegyet. Heverték az árnyékban, a fal mentén, aludtak vagy sem, átléptünk rajtuk. Kerestük az egyetemet.

A lányok később azt mondták, hogy az egyik már nem élt. Legyek mászkáltak az arcán, és bűdös volt: maga alá piszkított. Megbántam, hogy eljöttem ide, és az egyetem se változtatta meg a véleményemet.

Pedig a *barakk* szép volt, hosszú pálmásor vezetett a kaputól a házakig. Sűrű, zöld fű nőtt az út mentén, most, amikor lent, a tengerparton minden száraz és poros. És hát ez a nagy csönd, meg a csillogó, csukott üvegablakok...

Az egyik irodából kijött valaki, körbevitt, megmutatta a könyvtárat és az osztálytermetket. Még az uszodába is benyitottunk, kezdte tőlem, hogy tetszik-e, de hát, magázott minket, nem mertem neki megmondani, hogy úszni nem tudok. Végül kitöltöttünk egy kérdőívet, és ezzel befejeződött a vizit. Emlékszem, beírtam, ami csak eszembe jutott, biztos voltam benne, hogy elutasítanak. Még azt is, hogy nem szeretek tanulni, és hogy nem is akarok.

Beültünk a *cafeteria*-ba. Az asztaloknál diákok beszélgettek. Ittam egy kávé, jól megéreztem mindent. Azt mondtam magamnak, használd ki az alkalmat lányom, soha többé nem leszel ilyen előkelő helyen.

Néhány héttel később megérkezett a válasz. Felvett az egyetem.

3.

A férfiak

Az évnyitó előtti vasárnap felszálltam az új kofferommal a buszra, és megérkeztem *Cayey*-be. Volt egy címem, befogadtak. Este az utcán talákoztam a barátnőimmal, úgy-hogy visszamentem a holmimért, és átköltöztem hozzájuk. Az új szálláson nyolcan lakunk egy szobában, nem félek, hogy unatkozni fogok.

Eleinte nem éreztem jól magam. Otthon akkor feküdtem le és akkor ettem, amikor akartam. Itt, a panzióban, figyelembe kellett venni a többieket. Ez így volt mindenütt, de én nem tudtam, és másnap újból továbbálltam. Az élet mégiscsak érdekes volt a szállásokon. Aki aludni akart, befogta a fülét. Mi meg átbeszéltük az éjszakát az emeletes ágyakon.

Mindjárt első nap gyorskölcsönt kellett kérnem, mert még nem érkeztek meg az ösztöndíjak. Mentem egyik irodáról a másikra, de végül is minden rendbejött. Az ösztöndíjam havi hatvan dollár volt, éppen ki tudtam fizetni belőle a panziót. Nem én voltam az egyetlen, akinek nem maradt egy vasa sem.

A többiek is mind segélyekből éltek, még azok is, akiknek nem volt szükségük rá. Ennyivel tartoztak nekik, ha már beleegyeztek, hogy tanulással töltsék az idejüket.

Volt egy orvosi vizsgálat is, de oda csak utoljára mentünk. Féltünk, mert az orvos férfi volt. Feladtak az emberre egy fehér csuklyát, azután ránk szóltak, hogy vetközzünk pucérra a csuklya alatt. Az orvos pedig benyúlt, és végigtapogatott. Sokat viháncoltunk,

volt, aki elájult, nagyon zavarban voltunk. A legtöbb lányt most vizsgálták meg először az orvosok.

Az egyetemről mindenki rosszat beszélt. Hogy sokat kell tanulni, mert a tanárok szigorúak. Én lelkes voltam, felkészültem mindennap, még a tanárok sóhajtását is lejegyeztem. Az első vizsga könnyű volt, egy *bonbon*, elhatároztam, hogy folytatni fogom.

Nagyon jó volt a szabad élet, az ember nem függ ugye senkitől, és hát ez a rengeteg új ismerős! A tanárok a világ minden részéből verődtek össze, mindegyik másképpen beszélt. Joguk volt hozzá, nekünk kellett megszokni a kiejtésüket.

Reggel korán keltünk, ráment két óra, mire elkészültünk. Megigazítottuk a ruhánkat, megfésültük egymást. Az egész pénzem szépségápoló szerekre ment. A könyvtárban kivágtam a divatlapokból a modelleket, varrtunk, próbáltunk. Akinek volt rá pénze, vilányborotvát vett, borotválkozni olcsóbb volt, mint szőrteleníteni.

Nagyon megváltoztam. Szemüveget szereztem, szemüveggel okosabbnak néz ki az ember. Divatosan öltöztem, pedig hosszú lábam van, nem nekem találták ki a miniszoknyát. Nem voltam szép lány, jaj, dehogy! Inkább túl sovány, nem olyan formás, mint a többiek.

A feketék közé tartoztam, de ez nem zavart egyáltalán. Még sikerem is volt velem, a bálokban állandóan táncoltam. Az egyetemen kevés színes diák volt. Egyszer rendeztek egy meccset a fehérek és a feketék között, és a fekete csapatba csak nehezen találtak tizenegy tejeskávé színű játékos, és azokban is több volt a kávénál a tej.

Nem mentem haza hetekig. Amikor kifizették az ösztöndíjakat, elszántam magam. Aznap, jól emlékszem, egy szoborárus állt meg az egyetem előtt, én pedig megvettem Julius Caesart, havi részletekben. Azonnal megtetszett nekem. Már tudtam, hogy hogyan ölték meg, és ez az árulás nagyon elszomorított.

Beültem a *publicóba*, a közös taxiba, és így érkeztem meg, a császárral a térdemen. A szobor gipszből volt, belül teljesen üres, könnyen hazavittem a hónom alatt. Később Chopint is megvettem, ugyanannál az árusnál, amikor megint megállt az egyetem előtt.

Otthon senki se fűzött a szobraimhoz megjegyzéseket, de amikor Chopint is hazahoztam, a testvérem azt mondta, hogy vigyem be a szobába, mert nem szereti a konyhában a halottakat. Inkább harisnyát vennél magadnak! – mondta mérgesen. A mamánk közbeszólt, azt mondta, hogy mindenkinek más az ízlése. De ő sem akarta soha megérinteni a szobraimat.

Sokat olvastam azokban az időkben, főleg Emily Brontët. A panzióban zenét hallgattunk, minden éjjel. Rádióadókat, meg lemezeket. Így kezdődött az első évem az egyetemen.

Vőlegényem még nem volt év elején. Nem érdekeltek a fiúk. Megvolt róluk a véleményem, inkább egyedül jártam moziba. Néztam, hogy hogyan csókolódnak a többiek.

Elég szóba állni egy fiúval, és a többiek szemében máris a menyasszonya vagy. Ha nem hagyod rájuk, még rosszabb. Akkor azt mondják, hogy ez csak egy *guille*, egy flört, és máris rád sütötték a bélyeget. Attól fogva minden fiú csak flörtölni akar veled. Egy lányt, akinek ez a híre, nem veszi feleségül senki.

A barátnőimnek mindnek lett vőlegénye, pedig a családjuk nem is volt a hátuk mögött, lehettek volna egyszerűen jó barátok vagy szerelmesek.

A párok leülnek a *campusban*, a fák alá, és órák hosszat beszélgetnek. Ha a fiúnak autója van, akkor meg nem tudnak hová állni. A szerelmesek *drive-inekbe*, ilyen szabadtéri mozikba járnak. A parkolóhelyek nappal forróak, éjjel pedig veszélyesek.

Vagy akkor rendeznek egy ilyen tengerparti bulit. De hát ott meg a szúnyogok... Mindenütt annyi ember van, még a legeldugottabb helyen is meglesik a szerelmeseket. Persze ott vannak a motelek. De egy igazi szerelem számára nincsen hely a nap alatt.

A párok nem tudnak hová menni. Ha nagyon kívánják egymást, megházasodnak. Mi más lehet!

Ami engem illet, az ilyen dolgokról tudni se akartam. A többiek csak csinálják! A fiatalság előbb-utóbb úgyis elszáll. Húsz év? Huszonöt? Utána olyan az ember, mint az édesgyökér: lekonyul, miután felágaskodott.

Karácsony felé kezdtem előbújni a kagylómból. Ebben az évszakban minden megváltozik a hegyekben. A *parrandák*, a bulizások november végén kezdődnek, és eltartanak január közepéig. Estefelé mindennap megszólal a házaknál a zene. Éjfél tájban csapatok alakulnak, bekopognak, felébresztik a barátokat. Táncolnak, esznek-isznak, amíg csak ki nem ürítik a jégszekrényeket.

Ahhoz, hogy bált rendezzen az ember, engedély kell. A rendőrségen befizetnek egy dollárt, és cserébe kijelölnek egy rendőrt. Nem árt az óvatosság, még így is. Karácsony táján sok a hegyekben a halott.

A lányok felöltöznek, kicsinosítják magukat, és beülnek a bálterembe. Minden szám végén vissza kell őket kísérni a helyükre. Mindig több lány van, mint fiú, a férfiak idegenben keresik a kenyerüket.

Év végén itt a szigeten mindenki zenész. Van egy *güirójuk*, egy rumbatök, amit villával vakarnak. Egy dob, amin kézzel dobol az ember, egy négyhúrú gitár, és hát ahányan vannak, annyi énekes. Ez a sziget lelke, ez a zenekar. A tök indián, a dob afrikai, és a gitárt a spanyoloktól örököltük. Ebből a három fajból állnak a portorikóiak.

Az első bálomon alaposan megzavarodtam. A lányok azt mondták, *bombát* fogunk táncolni, és mivel a *bomba* az ültetvények ritmusa, nem sokat törődtem vele. Igen ám, de nálunk a táncosok egymással szemben, két csoportban állnak. A ritmus monoton, néha kiáltanak valamit. Messziről a *bomba* olyan, mint a sírás. Így táncolnak, lehunytt szemmel, mindenki magának. Meg sem érinti egymást a két csapat.

Fent a hegyekben egészen másképp megy a dolog. Először is, párok járják a táncot. Azután hirtelen megáll a zene, és akkor az egyik *fiú bombát dob* a lánynak. Valami tréfás versikét, az alkalomhoz illőt, mert a *bombának* robbannia kell. A következő szünetben a párja válaszol neki.

Az első *bombámat* egy fehér fiú dobta:

*Kicsiny vagy és csípős
Mint a paprikamag,
Ha megnősz, én leszek az első,
Aki beléd harap!*

Én pedig így feleltem neki:

*A fehér őse egy szürke számár.
Istennek hála én barna vagyok.
Éljenek a barna legények,
Mert én csak értük élek-halok!*

Ez a fiú többé nem kért fel, fölösleges is mondanom.

Közben a férfiak isznak. Nagy kannákban áll a *cañita*, a házi készítésű rum. Egyre többen berúgnak, egyre ritkábban akad az embernek táncosa.

Volt ezen a bálon egy fiú az egyetemről, egy igazi atléta: izmos és magas. Hát, ahogy elment előttem, odaszólt:

– Ejnye, kicsim, mi van veled?

– Senki se kér fel! – feleltem mérgesen.
– Ha csak erről van szó! – és már vitt is. Jól táncolt, de amikor megállt a zene, ezt a bombát dobta nekem:

*Ebben a bálban, urak,
Mint látják, sok a lány,
De Chica csúfsága mellett
Eltörpiül valahány!*

Nem feleltem neki, kimentem a ház mögé, jól kibőgtem magam. Szép, csillagos éj volt. Később odajött hozzám és bocsánatot kért. Úgy dadogott, mint egy gyerek.

– Nem történt semmi! – feleltem. – Te legalább felkértél!

Hazafelé menet eszembe jutott, hogy mit kellett volna mondanom neki:

*Amikor felétek jártam,
Odalöktél egy citromot.
A leve a szemembe fröccsent,
És a mag szíven dobott.*

De most már késő volt. Nem volt már sírni se kedvem. Csak álmodoztam ott az ágyamon, hajnalig. Egész testemben éreztem a bomba ritmusát, úgy, ahogy nálunk táncoljuk, az ültetvényeken. Így aludtam el, az első bálom után, tizennyolc évesen.

*

Másnap ott várt a panzió előtt. Együtt mentünk be az egyetemre, autón. Beültünk a kávézóba, mindent megtett, hogy megszédítsen, még egy szendvicset is hozott nekem. Délután át kellett mennie Cidrába, felajánlotta, hogy elvisz. Elmagyarázta, hogy szobát keres, mert a szálláson, ahol lakik, nem hagyják tanulni a többiek.

Cidrában meg sem állt. Van egy tó a falu mellett, sokáig kerestük a nádasok között. Egy romos szállodában voltak a kiadó szobák, valaha jól nézhetett ki, de most éppen hogy lábom állt. A tulajdonosok ki akarták használni, hogy olyan közel van az egyetem.

Ittunk valamit a bárban, azután Nelson megkérdezte, hogy vannak-e szobák. Amikor megmondta, hogy egész évre lesz, rögtön leengedték az árakat. Egy öregasszony mindent megmutogatott. Hát, amint sarkon fordult, Nelson teljesen megőrült. Megragadott, rám vetette magát, én pedig úgy megijedtem, hogy kiabálni kezdtem. A nő visszafordult, Nelson azt mondta neki, hogy gondolkozni fog; olyan dühös volt, hogy dadogott.

Szótlatlanul mentünk ki a kocsinhoz. Emlékszem, szomorú voltam. Ha mindjárt első nap így viselkedett, akkor nem is szerethetett. Éppen csak le akart feküdni velem.

A lányok már kiskorukban megtanulják, hogy a férfiak gonoszok. Ilyennek születtek, a születésüktől fogva azok. A lányoknak nem szabad alkalmat adni nekik, hogy vétkezzenek.

Ami Nelsont illeti, hazafelé még egyszer megpróbálkozott. Ezúttal hosszasan elmagyarázta, hogy szeret. De lassan most is begerjedt, és minden úgy ért véget, mint a szállodában. Amikor letett a panzió előtt, biztos voltam benne, hogy soha többé nem látom őt.

Hiába, nem tehettem másként. A férfiak szemében egy lány, aki elveszítette a szüzességét, fabatkát sem ér. Azt képzelik, hogy másokkal is ugyanúgy hagyja magát. Azt mondják, hogy a nő olyan, mint egy zárt kapu. Ha valaki kinyitja, akárki bemehet. Mindenki megtudta volna, Nelson lett volna az első, aki eldicsekedett volna velem. Hát ebből én nem kértem. Úgy gondoltam, hogy tanulni fontosabb.

A következő napokban a lovagom nem jelentkezett. Néha láttam, nőket furikázott a kocsjában, olcsó, alkalmi ismeretségeket. Joga volt hozzá: a férfiak szabadok. Szükségük van a szabadságukra, nem tudnak megenni nélküle. Nem olyanok, mint a nők, akiknek igazán nincsen rá szükségük, hogy megerősokolja őket valaki.

Azután egy nap újra beállított. Félnék volt, azt mondta, hogy gondolkozott, és ha akarom, megtarthatjuk az eljegyzésünket. Ettől a naptól fogva hozzám sem ért. Reggel megvárt a ház előtt, ajándékot hozott, este hazakísért. Teljesen megváltozott.

Persze tudtam, hogy másokkal is jár, de mit tehetett szegény, ha már elhatározta, hogy engem tiszteletben fog tartani. Néha olyan szerelmes volt, olyan figyelmes, hogy kis híján mindent bevallottam neki. A textilgyárat és a New York-i utamat. De az utolsó pillanatban mindig megjedtem.

– És ha a mamám nem egyezik bele, hogy elvegyél? – kezdtem tőle egyszer.

– Akkor elrabollok – felelte. De láttam, hogy el se tud képzelni egy ilyen visszautasítást.

– Tudod – mondtam neki máskor –, én nem vagyok olyan, amilyennek képzelsz.

– Tudom – felelte. – Ezerszer jobb vagy.

Azonnal otthagytam volna, ha folytatom. Vagy pedig azt csinálhatott volna velem, amit csak akar. Ha elveszítették a szüzességüket, a lányok teljesen védtelenek.

Egy fiú számára ennek éppen az ellenkezője igaz. Nincsen veszténivalója, minden neki van kitalálva. Ha megkérdezik egy kisfiút, mire szolgál a micsodája, azt feleli, hogy a lányoknak fog örömet szerezni fele. És akkor mindenki megdicséri, a lányoknak pedig még hallgatózni se szabad. Hamar megtanulják a parancsolgatást, a lányok pedig azt, hogy be kell fogni a szájukat.

A testvérem, aki teherautóval járt *Coqui*-ba, soha nem akarta bevinni a sarumát a cipészhez. Csak nem képzede, hogy ilyen női dolgokkal fogok vesződni? – kezdte. Gyalog kellett bemennem, egyszer még egy részeg is megtámadott.

Később, amikor megházasodnak, semmi se változik. Akkor se veszítik el a függetlenségüket. Elmennek inni a cimborákkal, a feleségüknek éppen csak odavetik, hogy „későn jövök haza”. Ezek meg csak várják őket, amíg bele nem fáradnak a sírásba. Mert egy asszony egyedül még csak moziba se mehet.

Volt egy lány az egyetemen, aki már az első évben férjhez ment. Amikor meglátogattam, egyedül találtam. A férje minden este kártyázni ment.

– És téged miért nem visz magával? – kérdeztem. Amíg az egyetemen voltak, együtt jártak mindenhová.

– Azt mondja, hogy „egy ilyen rossz hírű helyre nem vihetem el a feleségemet!”

Így viselkednek. Gyerekeket csinálnak, az asszony kihordja őket, isznak, játszanak, verekednek. *Machok*. Anyám tudta, hogy mi vár rám, ha nem tanulok.

Ahogy múlt az idő, Nelson egyre gyakrabban beszélt arról, hogy mi lesz, ha összeházasodunk. Ami engem illet, félttem a perctől, amikor majd mindent be kell vallanom neki. Egy férfit nem lehet becsapni, és én nem is akartam becsapni a férjemet.

Ismerek egy lányt, akit megdugott a vőlegénye. Eltitkolta, és hozzáment egy katonához. Akik csak ismertük, a legrosszabbra vártunk. Azt mondtuk, hogy becsapta a Szűzanyát, mert fehér ruhában esküdött. Szegény anyyira félt, hogy még a nászéjszakán se hagyta magát. Azt mondta a férjének, hogy beteg. Egy héttel később azután mindent bevallott neki. Az pedig megölte. Idejében kellett volna mindent bevallani.

A déli parton sokan mesélik egy gazdag guayamai lány esetét. Ez kint tanult az Államokban, és ott volt egy kalandja neki. Amikor hazajött, férjhez ment, a vőlegénye pedig semmiről sem tudott. Nagy lakodalom volt, több mint száz meghívott. Vacsora után elkísérték őket a szállodába, azután ittak, táncoltak tovább.

Kis idő múlva rohan ám egy inas, hogy a férj öli a feleségét. A lánynak volt két bátyja, rájuk törték az ajtót, és lett egy nagy verekedés. A lány visszament a szüleihez, ezek pedig visszazavarták az Államokba. Mind a két család kitagadta szegényt. Nemsokára meg is halt: elrákosodott.

Az a szokás, hogy a lányt, aki nem vérzik a nászéjszakáján, visszaküldik a szüleinek. Van, aki piros folyadékot visz egy kis fiolával, de hiába! A vér megalszik, a festék pedig ragad. A férfiak mindent észrevesznek. Nem lehet becsapni őket, szüzesség dolgában ők a szakemberek.

Így aztán, amikor Nelson újra házasságról beszélt, összeszedtem minden erőmet, és azt mondtam neki: – Figyelj, még csak nem is ismeresz! – és mindent elmondtam neki. A szökésemet, és ami New Yorkban történt velem.

Kemény csapás volt. – Hát ezt akartad mondani! – sóhajtotta, mert még az autóban, Cidrából jövet, mindenféle mást ajánlott nekem. Minden nyílásomon be akarta dugni a micsodáját, csak nem az igazin, hogy – mint mondta – ne vegye el a szüzességemet. Én pedig azt feleltem neki, hogy azt ugyan nem veheti el! Azóta se felejtette el ezt a kijelentésemet.

Amikor magához tért, rám parancsolt, hogy várjam meg a *cafeteriában*. Egész nap egy csésze kávé előtt vártam őt. Este beállított. Nagyon *macho* volt, azt mondta, hogy végül is rendes lány vagyok, és lehet, hogy mégsem szakít velem.

A szemeszterem közepesre sikerült, nem tanultam. Még három és fél évem lett volna hátra, azt gondoltam, hogy egy ilyen hosszú erőfeszítés szóba se jöhet. A barátnőim mind elnéző tanárokhoz iratkoztak be, de nekem ilyesmi eszembe se jutott.

Nelson ritkábban kísért el, sokat kellett tanulnia. Egyébként olyan kedves volt, mint azelőtt.

Telve reményekkel mentem haza a nyári szünetre. Ráadásul az érkezésem napján volt egy esküvő a Telepen. A vőlegény, egy nagyapa, már haldoklott, mikor utoljára erre jártam. Azután kórházba került, ott ismerkedett meg a pappal, aki most végigcsinálta a szertartásokat.

Ez az esküvő valami fogadalomféle volt, mert már harminc éve a gyerekei anyjával élt, kilenc fiuk volt és tizenhét unoka, és ez a sok nép mind ott ünnepelte a két öreget. Az ifjú férj még egy beszédet is megengedett magának: – Hát ez most már nem oszt – mondta – és nem szoroz, de mégis örülök, hogy kibékültünk a Jóistennel is.

Mindenki sírt. Én Nelsonra gondoltam, meg arra, hogy talán mégsem olyan rosszak a férfiak.

Még a mamám is jó hírrel fogadott. A mellszobraim – Caesar és Mozart – sokat segítettek, a szellemek újra a pártjára álltak, és az egészsége is rendbe jött.

4.

Az élet

Akármilyen jó volt a Telepen, hamarosan unatkozni kezdtem. Fölmentem *Cayey*-be egy héttel az iskolaév kezdete előtt. Ez egy keddi napon volt, az út mentén mindenütt sorban állt a nép: kedden osztották a segélyeket. Az egyetem üres volt. Csak mászkáltam, körbe-körbe, a telepes rádiómmal a fülelem. Pontosan úgy éreztem magam, mint *Guayamában*, amikor ott akartam hagyni a gimnáziumot. De akkor dolgozni akartam, most pedig nem tudtam mihez kezdeni.

Vettem egy sorsjegyet, nem nyertem. Ráadásul, amikor kinyitottam a könyveimet, kiesett belőlük a boszorkány-füvem. Porrá száradt, és ez azt jelentette, hogy az év végén

megbukok. Mi több, a lányok, akikkel találok, figyelmeztettek, hogy a karácsonyi szünet alatt Nelson visszahódította a régi menyasszonyát.

Azt mondtam magamban: hát, ha így állunk, akkor vessünk véget az egésznek! Fodrászhoz mentem, felöltöztem, és péntek este megnéztem a klubot, ahová Nelson járni szokott.

Micsoda kaland! Ott volt, és vele az a másik is. Táncoltak, így egészen egymás karjaiban. Meglátott a nyomorult, folyt a víz a hajából, még a zakója is a hátára tapadt. Még csak nem is köszönt nekem.

Egy másik kért fel, egy kövér, puffadt arcú ember, sánta is ráadásul, egy veterán. Azt mondta, ismer az egyetemről. Elég sokat ittam, néha láttam, hogy Nelson figyel, próbáltam úgy viselkedni, mint aki jól szórakozik.

Azután, mivelhogy kevés volt a lány (még nem kezdődött meg a tanítás), és a fiúk más és más negyedekből verődtek össze, éjfél után kitört a verekedés. Tíz perc alatt összetörték a székeket, a nők visítogtak, kiabáltak. Mindent feldúltak, lesöpörték a polcokról az üvegeket. Néhány perce még olyan körülményesen udvaroltak, most meg teljesen elvesztették a fejüket.

Azután a raktárra is sor került. Tompán puffogtak a zsákok, a suhancok tele kézzel osontak a tömegben, a fal mellett, mint a svábbogarak. Rombolni! Lerombolni mindent! A veterán elvonszolt a kijárat felé. Nemsokára a rendőrség is megérkezett.

Nehezen indultunk el, mindenki egyszerre akart kijutni az útra. Még láttam Nelsont, de a veterán nem engedett el, amint kint voltunk, rohanni kezdett velem.

– Gyere szépségem! – vicsorogta. – Feleségül veszlek. Megesküszünk.

– Ha csak erről van szó – feleltem –, meg is állhatsz.

Hát meg is állt, ott, az út szélén, még csak egy parkolót sem keresett. Alig tudott mozogni, olyan kövér volt. Egész rumfelhőt fúj a pofámba, és Kambodzsát emlegette, mit tudom én, miközben lehúzta a *pantymat*. Nagy nehezen elérte a célját, nem éreztem semmit, azt mondtam magamban, kész, ennek is vége van. Olyan józan voltam, mint aki nem is ivott.

Hát akkor látom ám, hogy az én veteránom keresi a falábát. Belőlem pedig kitört a nevetés, de olyan erővel, hogy azt hittem, belehalok. Ő meg ezalatt csak csatolta, csatolta a lábát és káromkodott.

Semmit sem éreztem, amikor csinálta, így aztán nem is nyugtalankodtam. Egy barátnőm elmagyarázta (ő egy orvostól tudta), ahhoz, hogy teherbe essen egy nő, mind a kettőnek egyszerre kell élveznie. Elélvezni! Az ilyen szövegeken csak nevetni tudok.

Hallottam persze, hogy a Telepen a gondozónők ingyen osztogatják a fogamzásgátló szereket. De az asszonyok szégyellnek bemenni érte. Orvoshoz menni pedig még sokkal inkább. Azután sok mindent mesélnek. Hogy a tablettáktól hányingert kap az ember. Meg hogy kinő tőlük a szakáll. A kikötőben állítólag mind borotválkoznak a könnyűvérű asszonyok.

Tudom azt is, hogy kotont használnak a férfiak. De a barátnőm szerint csak a rossz lányokkal, hogy meg ne fertőzze őket valami nyavalya.

Otthoni használatra kilyukasztják, és felcsinálják a feleségüket. Aki nem akar gyereket, nem engedi, hogy hozzányúljanak. Nagyon kevesen használnak fogamzásgátlót. Attól, akinek csak négy vagy öt gyereke van, a barátai megkérdezik, hogy mit csinál a többi éjszaka alatt.

Vannak asszonyok, akik megoperáltatják magukat. Ingyenes ez is, a férfiak mégis ellenzik. Attól félnek, hogy megcsalják őket az ilyen herélt asszonyok. Végül is minden módszer veszélyes. Az irritálás méhrehyheséget okoz, a tablettá rákot, és a tüdőbaj elvi-

szi a sterilizáltakat. A keresztény hitvesek uniója felvilágosító gyűléseken figyelmezteti az asszonyokat a fogamzásgátlás veszélyeire.

A papok egyetértenek velük. Prédikálás közben felszólítják a híveket, hogy akik ilyen módszerekkel élnek, tartsák fel a kezüket. Azután elmagyarázzák nekik a bűnüket. Azt mondják, hogy a lelki életük pusztulásra van ítélve. De az emberek szerint nagyobb bűn, ha éhen halnak a gyerekek. Tudják, hogy nem a pap ad enni nekik.

Ennek az átkozott éjszakának azonban még nem volt vége. Visszamentünk a klubba, a veterán azt mondta, hogy iszik egy pohár bort, és faképnél hagyott. Mintha mi sem történt volna, az emberek táncoltak tovább. Nelson egyedül volt, a menyasszonya már hazament. Egyenesen odamentem hozzá, belém bújt az ördög:

– Menj a fenébe! – mondta. – Nem tartozom számadással neked.

– Szent Szűz! Tényleg elfelejtettél?

– Csak nem képezed, hogy én fogom összevarrni azt, amit más szétszakított?

Rám jött a nevetés, ahogy ott néztem őt. Kinevettem magam, a terveimet és a reményeimet.

– Részeg vagy! – mondta és hátat fordított.

Elmondott mindennek. *Babosának*, ami azt hiszem szűz kurvát jelent. Én meg *gagonak* neveztem őt, mert olyan mérges volt, hogy beszélni se tudott. Mindenre volt egy válaszem. Amikor pimasz négernek nevezett, azt feleltem:

– És a nagymamád?

Jól céloztam, nyakig elvörösödött. A családját soha nem mutatta be nekem. *Adiod, rubia!* Ég veled, székeség!, mondta még, és az emberek nevettek körülöttünk, mert éppen akkor állt meg a zene.

Senki sem akart hazavinni. Olyan kimerültség vett rajtam erőt, hogy mozdulni se tudtam. Elaludtam, az asztalra borulva. Csak arra riadtam fel, hogy friss levegő csapkodja az arcomat. Egy másik autóban ültem, mellettem nagydarab acélfogú férfi vezetett.

– Jól szórakoztunk? – kérdezte.

Azonnal megértettem, hogy mi lesz a folytatás. Nem törődtem vele. Úgy látszik, ez az élet. Nem én fogom megváltoztatni a dolgokat.

Éppen újra elaludtam, amikor megtörtént az összeütközés. Csak a benzinszagra emlékszem, a füstre és a vér ízére. Vértett az orrom. Később, amikor megnyaltam a számat, észrevettem, hogy hiányzik a két első fogam.

Ennyi. Amikor belenéztem a tükörbe, egy csúf néger nő bámult vissza rám. Sokáig néztem magam. Hol volt már az a fiatal lány, aki az első bálján olyan keservesen sírva fakadt! Azt mondtam magamban, hogy soha többé nem mehetek vissza az egyetemre. Hogy végetért az életem.

*

Pedig ott voltam az első tanítási napon. Elhatározni mindenfélét, szép dolog. De hová menjen és mihez kezdjen az ember?

Ezen a napon különben sem volt tanítás. A hallgatók a *cafeteria* előtt gyülekeztek. Tüntetni akartak, hogy miért, azt már nem tudom. Meghallgattam a beszédeket, a lányok hívtak, és én velük tartottam, szóltanul, hogy ne lássák a foghíjas ínyemet.

Felszálltunk egy buszra, San Juanba, a fővárosba mentünk. Mindenki vitatkozott, tőlem szerencsére nem kérdezték a véleményemet.

Tudtam persze, hogy Puerto Rico a világ egyik leggazdagabb országa. A legfejlettebb. És hogy mindez az amerikaiaknak köszönhető. Azelőtt nyomor volt és rabszolgaság. Csak annyit tudok, amennyit az iskolában tanítottak nekem. Nagydada ritkán beszélt ezekről az időkről. Pedig emlékezhetett rá, mert azt azért néha elmesélte, hogy hogyan szálltak

partra az amerikaiak. A hajók megálltak az öbölben, a katonák ledobálták a ruhájukat és fejest ugrottak a vízbe. Anyasziult meztelenül! – mesélte nagydada. Az anyák rohantak és bezárták a lányokat, nehogy valamit meglássanak.

Azt hitték, hogy itt csak indiánokat fognak találni, barbárokat.

A régi dolgokról nem volt szokás beszélni. Pedig biztosan lett volna mit, hiszen nagydada még rabszolgának született. De hát mit mondhatott volna! Az ültetvényeken mindenütt rabszolgák voltak az öregek. A mi vidékünk egy francia család tulajdona volt, a *Descartes*-oké. Amikor felszabadultak, nem volt nekik más, a rabszolgák felvették az ő nevüket. Lett vagy kétezer *Descartes* az ültetvényeken.

Mondják, hogy a felszabadítás nem hozott nagy változásokat. A *peonok* dolgoztak tovább, ugyanúgy, mint azelőtt. Igaz, hogy aki akart, elmehetett. De hogy hová, azt nem mondták meg nekik.

Meg aztán kaptak egy szabadulólevelet. A legtöbben elvesztették. Nagydada se hagyott ránk szabadulólevelet.

A buszon állt a vita. A fiatalok *independentisták*, függetlenségpártiak. Én is az vagyok, de különválni az Államoktól? Az ember mindig függ valakitől; hol Amerika, hol Spanyolország. Akkor meg minek...

Meg szerettem volna kérdezni tőlük, hogy mit csinálnának, ha nem kapnák a segélyeket. Hogy nem mondtam semmit, a foghíjas ínyemnek köszönhetem.

Amikor megérkeztünk, San Juanban már javában állt a tüntetés. A rendezők ötös sorokba állította, táblákat osztogattak, én egy angol nyelvűt kaptam, így aztán elcseréltem egy másikra, amin *Ramon, sucio!* – Pizok Ramon! – volt a felirat. Soha nem tudtam meg, hogy ki volt, és hogy miért volt pizok a Ramon.

Mentem, mentem a forró napon a táblámmal a vállamon. Nem gondoltam semmire, legfeljebb arra, hogy ez az élet. Az ember megy, vonul, de hogy hová, merre, azt nem tudja ő maga se.

A nyugalom azonban nem tartott soká. Ellentüntetők is voltak, kitért a verekedés. Mivel egy templomhoz szorítottak, bementem. Bent hűvös volt, és félhomály; ide nem értek el az utcai zajok. Letettem a táblámat Szent Jakab oltára elé, letérdepeltem, megpróbáltam imádkozni hozzá. Hiába, nem ment. Állandóan arra kellett gondolnom, hogy *Ramon, sucio!* Pizok Ramon! Felálltam, és a falnak fordítottam a feliratomat.

Régen nem voltam templomban. Pedig katolikus vagyok, gyermekkoromban misére jártunk. Csak azért nem lettem elszóldozó, mert ahhoz fehér ruha kell, csipkeharisnya, cipő, és a mamámnak nem volt pénze ilyesmire. *Guayamában* volt egy fiatal pap, de utána, az egyetlen minden abbamaradt. Amikor kicsi voltam, gyakran kértem valamit, forró áhítattal, de az imáimat soha nem hallgatta meg az ég.

A lelkem mélyén hiszem, hogy van Isten, de éppúgy lehetséges, hogy csak az emberek találták ki. Ezen ne múljon! A nép nem vallásos az ültetvényeken, csak megszokásból járnak a misére. Én néha imádkozom a mamámért, főleg amikor róla álmodom.

Amikor kijöttem a templomból, a tüntetőket már szétzavarták. Találkoztam két lánnyal, behívtak egy lakásba. Ott már sokan voltak, mindenki el akart tűnni, mert a rendőrség összefogdosta a fiatalokat.

Vitatkoztak tovább. Amikor megtudták, hogy a templomból jövök, kinevettek. Később lemezeket kerestek és táncolni kezdtek. Elindultam haza, keresztülmentem a városon. Sok helyen tűz ütött ki, és be voltak törve a kirakatok.

Másnap azt mondták a lányok, hogy jól tettem, hogy elmentem. Azok a fiúk ellentüntetők voltak, de mire észrevették, késő volt, már összebarátkoztak velük.

Az egyetlen találkoztam Juanitával, akivel együtt végeztük el a középiskolát. Az első félévet a fővárosban töltötte, és csak most került vissza ide, a szüleihez valamivel

közelebb. Nagyon megváltozott, magabiztos volt és vidám. Amikor meglátta a fogatlan számat, megszidott:

– Ejnye, lányom – mondta –, ezért lógatod az orrodát? Elmész egy fogorvoshoz, felveszel egy kölcsönt, megcsináltatod.

Nem akartam kiábrándítani, de fogalmam se volt róla, miből fogom kifizetni a részleteket.

Sok időt töltöttünk együtt, neki panaszkodtam először. Fájt a fejem, elájultam nem is egyszer, reggel már vártam, hogy mikor kezd el forogni a fejem. Mivel hánytam is, arra gondoltam, hogy a baleset következménye a dolog.

– Ha nem ismernélek – nevetett a barátnőm –, inkább azt mondanám, hogy gyereket vársz.

Ilyen egyszerű volt a magyarázat. Állapotos voltam, megértettem egy pillanat alatt. Napokig feküdtem a panzióban, senkivel sem beszéltem. Egy darabig még reménykedtem, hogy hátha tévedek. De nem.

Egy reggel beültem a közös taxiba, és lementem San Juanba egy lányhoz, akit csak most ismertem meg, a tüntetés után. Hogy miért pont hozzá? Ő volt az első, aki eszembe jutott.

– Szentanyám! – mondta ez a lány. – És az apát nem is ismered?

– Csak annyit tudok róla – feleltem –, hogy falába van.

Olyan pofát vágott szegény, hogy kitört belőlem a nevetés.

Fekete lány volt, az északi partról. Megpróbált meggyőzni, sokáig kérdezgetett.

– Jól van! – jelentette ki végül. – Körülnézek! Ha már semmiképpen nem akarsz tartani.

Tudtam persze, hogy van, aki ezzel foglalkozik, hallottam róla nemegyszer. Nemrégiben tizenkét magzatot találtak *Cayey*-ban, dunsztosüvegekben. Évek óta ott voltak, és most egy pócegdör ásása közben kerültek elő. Az emberek azt mondták, hogy ez nem lehet egy helybeli angyalcsináló asszony munkája, mert az üvegeken amerikai volt a reklámszöveg.

A barátnőm hazajött, és megkérdezte, hogy van-e ötven dollárom. Egy médiumhoz mentünk, azonnal felismertem az oltárt. Az asszony is a mamámhoz hasonlított, megnyugodtam. Fájt, de mindegy, megtörtént a dolog. Egész nap aludtam. Este azt mondta ez az asszony, hogy minden rendben van, hazamehetek.

Visszautaztam *Cayey*-be, aludtam tovább. Juanita ébresztett fel, hívott, hogy töltsen a családjánál a vasárnapot. Beleegyeztem, frissnek és boldognak éreztem magam. Együtt mentünk, és a szomszédban, egy parasztszaládnál volt egy temetés. Egészen apró gyerek volt a halott, néztem a kis ökölbe szorított kezét, és szégyen-nyalázat, örültem. Egy cseppet sem éreztem szomorúnak magam.

*

Mióta ez történt velem, sok időt töltöttem az embereknél. Ültem és hallgattam, hol itt, hol ott. Nem mintha vártam volna valamit. Úgy éreztem, hogy nagyon messze vagyok tőlük, nagyon öregnek éreztem magam. Mintha nem is lettem volna jelen.

Amit hallottam, nem volt valami vidám. Nem volt nagy véleményem a házasságról, de mégis! – Ha tudnád – mondták a barátnőim –, amit én tudok, rögtön elzavarnád a vőlegényedet.

– Pedig nem vártam sokat – mondta egy másikuk. – Egy házat, egy embert, és hogy jól bánjanak velem. Hát ebből semmi se lett. A lányok azt képzelik, hogy szabadabbak lesznek, amikor elhagyják a szüleiket. De a házasság ezerszer rosszabb börtön, mondhatom.

– Amikor férjhez mentem, olyan szerelmes voltam, mint a nagyágyú – duplázott rá egy harmadik. Azóta megtanultam, hogy a férjemnek csak az kellett, hogy valaki mosson és főzzön rá. Azóta is csak ezt ismételve.

Jobban szerettem hallgatni ezt, mint a lányok hülye álmodozását az egyetemen. Azt mondtam magamban, hogy én úgysem megyek soha férjhez. Engem már *kidugaszoltak*, én már csak egy *destaponada* vagyok.

Ami a szerelmet illeti, sokat ezen a téren se tanultam.

– Jézusom! – kiáltottak fel, valahányszor a szex szóba került. Ez a legrosszabb az egészben!

Felfordult a gyomruk, ha csak eszükbe jutott.

– Eleinte – mondta egy barátóm – valahányszor rám tette a kezét, kiabálni kezdtem. Később azt mondtam magamban, hogy ez minden asszony sorsa, és még egyik se halt bele.

– Én úgy teszek, mintha aludnék – mondták többen is. Vagy azt mondom, hogy beteg vagyok. Ha mégis erősködik, akkor gyorsan fejezze be!

– Pedig, ha visszautasítod, joga van más nőt keresni magának. Egy ismerősöm férje kurvákhoz járt, kapott tőlük valami nyavalyát, megfertőzte vele. Így állt bosszút a feleségén. Hát nem rettenetes?

– Ó, nálam éppen ellenkező a helyzet! – mondta egy másik. – Úgy bánik velem, mint valami szenttel. Azt állítja, hogy az asszony a férfi második anyja. Tisztel, de úgy!

Mínél jobban siránkoztak, annál jobban megutáltam őket. Nem a férfiakat, nem. Ezeket a tehetetlen asszonyokat, akik nem tudják megváltoztatni az életüket. Igazuk van a férfiaknak, hogy *güümas*-t, tengeri malacot csinálnak belőlük. Hadd szüljék egymás utána a gyerekeket! Így legalább elfoglalják magukat.

Volt egy történelemtanárom, egy belga pap, aki kiugrott és megházasodott. Sokat hiányoztam, behívatott.

– Hogy van, Chica? – kérdezte, de ez csak olyan formáság volt, láthatta rajtam, hogy vagyok.

Még csak nem is biztatott. Azt mondta, tudja jól, hogy milyen az apátia. Húsz éve figyel, ahogy a hallgatói abbahagyják a tanulmányaikat. Leblokkol az agyuk, az hiszik, hogy ha férjhez mennek, minden bajuknak egy csapásra vége lesz.

– Én nem hiszem! – feleltem, és akkor mintha felkapta volna a fejét. Nem tudtam mit mondani neki, kinyögtem, hogy dolgozni fogok.

– És mit akar csinálni? Nincs semmi végzettsége, és tele van munkanélküliekkel az ország. Nem keresnek senkit, vagy ha mégis, inkább csak férfiakat.

– Legfeljebb boszorkány leszek! A *macanda* éppen jó lesz nekem.

Igaza volt, de hát nekem dolgozni se volt kedvem. Megkérdezte, mit gondolok a jövőmről, ezt kérdezik a középiskolában is. Akkor, tizennégy évesen, azt feleltem: „boldog akarok lenni, meg akarok tanulni zongorázni, azután férjhez megyek!”

Most megrémültem. Azt feleltem, hogy a jövőre sosem gondolok.

Akkor elkezdte mesélni, hogy hogyan élnek az ő hazájában a lányok. Alig figyeltem oda. Hogyan lehetnének olyanok, mint a többi lány! Mi itt messze, nagyon messze vagyunk a világtól, ők talán még azt sem tudják, hogy létezőnk.

Még sokáig beszélt, szerettem hallgatni a hangját. Megígértem, hogy ha elhatároztam valamit, megmondom neki. De mivel, hogy olyan sokáig bent voltam nála, a lányok locsogni kezdtek, este felhívták őt és utánozták a hangomat. Soha többé nem láttam viszont a belgát. Itt nálunk így ér véget a legtöbb dolog.

Felültem a közös taxira, és útnak indultam a Telep felé. Örültem, hogy hazamegyek, de ahogy közeledtem, egyre fáradtabbnak éreztem magam.

Évek óta nem láttam az apámat, és ez most, ahogy ott ültem a *publicó*ban, hirtelen eszembe jutott. Úgy éreztem, hogy valami megváltozott. Nem ítélték már el őt, nem volt már bennem semmi gyűlölet. Látni akartam, elindultam a fertálya felé, csak így, üres kézzel, gyalog.

Évekig azt ismételtetem: elment, magamra hagyott. Most megértettem, hogy tőlünk el kell mennie annak, aki élni akar. Nem élhet porba tiporva azzal a tudattal, hogy még a családját sem tudja eltartani.

A belga azt mondta, hogy itt nálunk nem elég érettek a férfiak. Nem járt moziba, mert nem tudta elviselni, hogy végigröhögik a szomorú jeleneteket.

De mi mást tehetnének? Még egy kisgyerek temetésén is táncolnak, szórakoznak. Sírni luxus. És ha otthon parancsolnak is, máshol mindenütt engedelmeskednek. Ki tud így élni? Minden lénynek kell egy hely, ahol megbecsülik.

Tudják, hogy védtelenek, ezért van, hogy mindenbe beletörődnek, mindenre igent mondanak. Persze félnek is, hogy elvesztik az önuralmukat. Mert ha kirobbannak, mindent összetörnek. Akkor nem ismernek határokat.

Ilyesmik jártak a fejemben, miközben mentem az apámhoz. A ház egy gödörben volt, az ösvény alatt. Azonnal megláttam őt. Nyúlketrecet szögelt, körülötte fél tucat gyerek. Nekidőltem egy fának. Eszembe jutott egy dal, amire ő tanított meg:

*A sasmadár tolla kellene nekem
Hogy tetőtől talpig lefesthesselek.*

És nekem azt kellett válaszolnom:

*Nem festhetsz le engem tetőtől talpig soha
Mert nincsen a kezében a sasmadár tolla.*

Hallottam a régi hangomat, amikor most eldúdoltam, ezt az együgyű kis dallamot. Apám játszott a gyerekeivel, én pedig megfordultam és elmentem, hogy ne zavarjam a játékkukat.

Az egyetlen azt tanultuk, hogy a csillagok gyorsan távolodnak egymástól. Mint egy robbanás. És hogy a Föld is távolodik. Hamarosan üres lesz az égbolt, nem látjuk őket soha többé. Mentem, ott az ültetvények szegélyén, és arra gondoltam, hogy ezentúl ez a távoli jövő lesz a jelenem.

Ahogy haladok előre, egyre keservesebb mesélni. A legújabb dolgok a legnehezebbek. Amikor kicsi voltam, minden egyszerű volt. Nem volt csak a nap, az árnyék és a mama. Guayamában átvette a helyüket az álmodozás. Most pedig még a képzelet is elhagy. Körülöttem éjszaka van, és én nem tudom áttörni ezt a fekete falat. Amikor a jövőmre gondolok, szelíd, monoton dalt hallok, és szeretném kisírni magam.